

ՏՃՄԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Անահիտ Մկրտչյան

ՀՊՏՀ Տնտեսաամաթեմատիկական մեթոդներ ամբիոնի ասիստենտ,
Կոմիտասի անվան Մանկավարժական թեմատիկական
Էլ. հասցե՝ anahit.mkrtyan@asue.am

Գայանե Թովմասյան

ՀՊՏՀ «Ամբերդ» հեղափոխական կենտրոնի ավագ հեղափոխող,
ՀՀ ՊԿԿ դասախոս, Կոմիտասի անվան Մանկավարժական
Էլ. հասցե՝ tovmasyangayane@yahoo.com

DOI: 10.53614/18294952-2021.1-59

ՆԵՐՔԻՆ ԶՐՈՍԱՇՆՐԶՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

Զրոսաշրջությունը վերջին տարիներին ամբողջ աշխարհում գրանցում էր աճի բարձր միտումներ: Սակայն 2020թ. զրոսաշրջության ոլորտի աճը խաթարվեց կորոնավիրուսի համավարակի պատճառով: Շատ երկրներ, ինչպես և Հայաստանը, փորձեցին աշխուժացնել ներքին զրոսաշրջությունը: Ներքին տեղաշարժման սահմանափակումների և համավարակի պատճառով 2020թ. ՀՀ ներքին զրոսաշրջիկների թվաքանակը նվազել է՝ նախորդ տարվա համեմատ մոտ 33%-ով՝ կազմելով 1045756 մարդ: Հոդվածում իրականացվել է ներքին զրոսաշրջիկների թվաքանակի կանխատեսում ապագա երեք տարիների համար ARIMA մեթոդով: Ըստ կանխատեսումների՝ 2021թ. ՀՀ ներքին զրոսաշրջիկների թվաքանակը կկազմի 1287492 մարդ, 2022թ.՝ 1350129 մարդ, 2023թ.՝ 1412764 մարդ: Բացի այդ, վերլուծվել է ներքին զրոսաշրջության զարգացման առկա վիճակը, զարգացման հիմնախնդիրները, կատարվել են որոշ առաջարկություններ՝ ներքին զրոսաշրջության զարգացման համար՝ կապված մարքեթինգային գործունեության բարելավման, նոր երթուղիների մշակման և այլնի հետ:

Հիմնաբառեր: ներքին զրոսաշրջություն, զրոսաշրջիկ, կանխատեսում, ARIMA, համավարակ, մարքեթինգ:

Ներածություն

Ձրոսաշրջությունը ՀՀ տնտեսության գերակա ոլորտներից մեկն է և վերջին տարիներին դրսևորել է աճի միտումներ: Ընդ որում, զարգանում էր ինչպես ներգնա, այնպես էլ ներքին զրոսաշրջությունը: Ինչպես ամբողջ աշխարհում, այնպես էլ ՀՀ-ում զրոսաշրջության ոլորտի աճը խաթարվեց կորոնավիրուսի համավարակի պատճառով: Սահմանափակումների պատճառով չեղարկվեցին միջազգային չվերթերը, ինչի արդյունքում կրճատվեցին ՀՀ ներգնա զրոսաշրջային այցելությունները: **2020թ. համավարակի պայմաններում ՀՀ ներգնա զրոսաշրջային այցելությունների թվաքանակը կազմել է 375216՝ նախորդ տարվա համեմատ նվազելով 80%-ով (2019թ. կազմել է 1894377 զրոսաշրջիկ)** (ՀՀ-սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2020թ. հունվար-դեկտեմբերին, էջ՝ 143):

Տեղաշարժման ներքին սահմանափակումների պատճառով 2020թ. կրճատվեց նաև ներքին զրոսաշրջությունը: Սույն հոդվածում կանոնադառնանք ՀՀ ներքին զրոսաշրջության առկա վիճակին, խնդիրներին, և կիրականացնենք կանխատեսումներ ներքին զրոսաշրջիկների թվաքանակի վերաբերյալ:

Հետազոտության մեթոդը

Հետազոտության նպատակն է՝ կանխատեսել ներքին զրոսաշրջիկների թվաքանակը ՀՀ-ում ապագա տարիների համար:

Հետազոտությունն իրականացվել է ARIMA (the autoregressive integrated moving average) մեթոդով: Այս մեթոդի էությունը կայանում է նրանում, որ ժամանակային շարքն ինքն է խոսում իր մասին (Gujarati, 2003, p. 257): Այսինքն, ի տարբերություն ավանդական ռեգրեսիոն մոդելների, որտեղ կախյալ փոփոխականը բացատրվում է մեկ կամ մի քանի անկախ փոփոխականների միջոցով, ARIMA մոդելում կախյալ փոփոխականը բացատրվում է իր և մոդելի չկոռելացված սխալի լագավորված արժեքների միջոցով:

Արդյունքներ

Ինչպես գիտենք, ներքին զրոսաշրջությունը ռեզիդենտների ճանապարհորդությունն է զրոսաշրջության նպատակներով իրենց մշտական բնակության երկրի սահմաններում (International Recommendations for Tourism Statistics 2008, p. 15):

Վերջին տարիներին ՀՀ ներքին զրոսաշրջիկների թվաքանակը դրսևորել է աճի միտումներ: 2019թ. ՀՀ ներքին զրոսաշրջիկների թվաքանակը կազմել է 1544600 մարդ՝ նախորդ տարվա համեմատ աճելով 41.4%-ով: Ներքին զրոսաշրջիկների մեծ մասի նպատակը եղել է հանգիստը և ժամանցը (72%): **2020թ., համավարակով պայմանավորված, ներքին զրոսաշրջիկների թվաքանակը նվազել է՝ նախորդ տարվա համեմատ մոտ 33%-ով՝ կազմելով 1045756 մարդ:** Նրանց շուրջ 73%-ի նպատակը եղել է հանգիստն ու ժամանցը (աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1.

ՀՀ ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակը, 2014-2020թթ.

Թվաքանակ / տարի	2014թ.	2015թ.	2016թ.	2017թ.	2018թ.	2019թ.	2020թ.
ընդամենը զբոսաշրջիկներ*, որոնցից ըստ նպատակի	859703	871888	979968	1086707	1092322	1544600	1045756
գործնական	189465	160089	171601	252787	207761	280542	150649
հանգստի և ժամանցի	540375	591271	696582	742188	781668	1112305	765100
բուժման	84133	63494	58194	43558	58339	52006	53500
այլ	45729	57034	53591	48174	44554	99747	76507

*Տվյալներն արտացոլում են հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներում (հյուրանոցներ, հյուրանոցատիպ հանգրվաններ, առողջարաններ, հանգստյան տներ և այլն) հաշվառված զբոսաշրջիկներին:

Աղբյուրը՝ ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2018թ. հունվար-հոկտեմբերին, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2016թ. հունվարին, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2018թ. հունվարին, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2019թ. հունվարին, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2020թ. հունվարին, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2021թ. հունվարին (ՀՀ վիճակագրական կոմիտե)

2020թ. միջազգային սահմանափակումների պայմաններում, չնայած նկատվեց ներքին զբոսաշրջության ակտիվացում, սակայն, վիճակագրական տվյալները վկայում են, որ այնուամենայնիվ, 2019թ.-ի համեմատ ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակը նվազել է 33%-ով: Ընդ որում, ամենամեծ կրճատումը եղել է երկրորդ եռամսյակում՝ 99%, երբ ներքին տեղաշարժի սահմանափակումներ ևս կային, իսկ երրորդ եռամսյակում կրճատումը եղել է 32% (աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 2.

ՀՀ ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակն ըստ եռամսյակների, 2019-2020թթ.

Թվաքանակ / տարի	2019թ.				Ընդամենը	2020թ.				Ընդամենը
	1-ին եռ.	2-րդ եռ.	3-րդ եռ.	4-րդ եռ.		1-ին եռ.	2-րդ եռ.	3-րդ եռ.	4-րդ եռ.	
Ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակը	158672	76784	1169940	139204	1544600	139619	539	794823	110775	1045756

Աղբյուրը՝ ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2020թ. հունվար-ապրիլին, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2020թ. հունվար-հուլիսին, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2020թ. հունվար-հոկտեմբերին, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2021թ. Հունվարին (ՀՀ վիճակագրական կոմիտե)

Հարկ է նշել, որ ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակը ներառում է միայն հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներում հանգրվանած զբոսաշրջիկներին:

րին: Սակայն կարող են լինել շատ զբոսաշրջիկներ, որոնք հանգրվանել են վարձու բնակարաններում, ինչի հետ կապված վիճակագրական տվյալներ առկա չեն:

Ցավոք, չկա վիճակագրություն նաև, թե որքան են կազմել ներքին զբոսաշրջիկներն ըստ մարզերի, ըստ հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտների, ըստ սեռի, տարիքի, ըստ զբոսաշրջության տեսակի: Աղյուսակ 1-ում ներկայացված ըստ նպատակի բաժանումը շատ լայն է, և հանգստի ու ժամանցի տակ հասկանալի չէ՝ զբոսաշրջիկները ձամփորդել են պատմամշակութային, գաստրոնոմիական, արկածային, էկո, ագրո, թե՛ այլ նպատակի համար: Վիճակագրության լայն տվյալների առկայության պարագայում հնարավոր կլինե՞ր հետազոտություններ անել, թե օրինակ որ մարզեր են ավելի շատ այցելում, հյուրանոցային տնտեսության ի՞նչ օբյեկտներում են հանգրվանում (հյուրանոց, մոթել, հանգստյան տուն, առողջարան, և այլն), քանի՞ օր է կազմում ներքին զբոսաշրջիկների հանգիստը, ըստ սեռի և տարիքի զբոսաշրջության որ տեսակն է հետաքրքրում զբոսաշրջիկներին, և այլն:

Վիճակագրության բարելավման նպատակով ՀՀ Վիճակագրության պետական խորհրդի կողմից 2018թ. նոյեմբերի 30-ի թիվ 78-Ն որոշմամբ ընդունվեցին «Ներգնա և ներքին զբոսաշրջության մասին» Ձև 1 - զբոսաշրջություն (եռամսյակային), «Ներգնա, ներքին և արտագնա զբոսաշրջության մասին» Ձև 2 - զբոսաշրջություն (եռամսյակային) վիճակագրական հաշվետվությունների ձևերն ու դրանց լրացման հրահանգները, որոնք ուժի մեջ են մտել 2019թ. հունվարի 1-ից: Ըստ վերոնշյալ Ձև 1-ի՝ հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտների կողմից պետք է լրացվի օբյեկտի տեսակը, ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակն ըստ այցելության նպատակի, սեռի, տարիքի, ներքին զբոսաշրջիկների կողմից ծառայություններից օգտվելու արդյունքում ՀՏՕ-ի ստացած հասույթի, նաև ըստ համարների և ննջատեղերի ՀՏՕ-ների զբաղվածության, ՀՏՕ-ում առկա ծառայությունների վերաբերյալ տեղեկատվություն:

Ըստ Ձև 2-ի՝ պետք է տրամադրվի հետևյալ տեղեկատվությունը՝ զբոսաշրջային օպերատորի/զբոսաշրջային գործակալի ծառայություններից օգտված ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակն ըստ այցելության հիմնական նպատակի, ներքին զբոսաշրջիկների կատարված ծախսերը զբոսաշրջային օպերատորի/զբոսաշրջային գործակալի կողմից կազմակերպած/ամրագրած ծառայությունների վրա և դրանից վերջիններիս ստացած հասույթը, ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակը, որոնք այցելել են որոշակի վայրեր՝ զբոսաշրջային օպերատորի/զբոսաշրջային գործակալի կողմից կազմակերպած շրջագայությունների (տուրերի) շրջանակում (ՀՀԳՏ 2018.12.26/32(635).1 Հոդ.286.18):

Հարկ է նշել, սակայն, որ չնայած ըստ այդ որոշման 2019թ. հունվարի 1-ի սկսած մենք պետք է ունենայինք վերոնշյալ մանրամասն տեղեկատվությունը, սակայն դրանք առկա չեն: Ըստ ՎԿ տրամադրած տեղեկության՝ հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտների և զբոսաշրջային օպերատորների/զբոսաշրջային գործակալների կողմից սույն ձևերը ամբողջական չեն լրացվում,

ինչի հիման վրա իրենք չեն կարող ամբողջական տեղեկատվություն հրապարակել: ՎԿ կողմից նախատեսվում է անցում կատարել հաշվետվությունների լրացման առցանց համակարգի, որի արդյունքում դաշտերը պարտադիր լրացման ենթակա դարձնելով հույս ունեն լուծել խնդիրը: Այստեղ, իհարկե, հնարավոր է բախվել այլ խնդրի հետ, որ կարող են լրացվել սխալ, կեղծ տվյալներ, քանի որ շատ դեպքերում տարբեր պատճառներով հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտները, օրինակ, մանրամասն հաշվառում կամ հարցում չեն իրականացնում, չեն գրանցում հաճախորդի անձնագրային տվյալները, և այլն: Հարկ է նշել, որ ներկայումս զբոսաշրջության ոլորտի կազմակերպությունները չեն լիցենզավորվում, ինչը նախատեսվում է իրականացնել Ջրոսաշրջության մասին նոր օրենքի նախագծով: Բացի այդ նախատեսվում է ստեղծել զբոսաշրջային կազմակերպությունների վարչական ռեգիստր, և գուցե այս ամենի արդյունքում սահմանվի նաև վերահսկողություն, ու այդ կերպ լուծվի վիճակագրական տվյալների հավաքագրման խնդիրը:

Քննարկում

Հաշվի առնելով ներքին զբոսաշրջության վերաբերյալ առկա վիճակագրական տվյալները՝ իրականացվել է ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակի կանխատեսում հաջորդ տարիների համար:

Վերլուծության համար դիտարկվող ժամանակահատված է համարվել 2005 թ.-ի առաջին եռամսյակից մինչ 2020 թ.-ի վերջին եռամսյակը, իսկ տվյալների աղբյուր է հանդիսացել ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կողմից հրապարակվող ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակի մասին հրապարակումները 2005-2021թթ. կտրվածքով:

Ժամանակային շարքերի միջոցով ռեգրեսիոն վերլուծություն իրականացնելիս անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել շարքերի վարքագծին: Ինչպես հայտնի է, տնտեսագիտական ցուցանիշների ժամանակային շարքերը հիմնականում լինում են ոչ ստացիոնար, այսինչ էկոնոմետրիկ բազմաթիվ մեթոդներ հիմնված են շարքերի ստացիոնար լինելու վրա: Եթե վերլուծության մեջ դիտարկվող ժամանակային շարքերը ստացիոնար չեն, ապա հաճախ հետազոտողը բախվում է այսպես կոչված «կեղծ ռեգրեսիա» կոչվող երևույթին: Վերջինս նշանակում է, օրինակ, կապ գտնել երկու անկախ գործոնների միջև: Նման խնդիրներից խուսափելու համար անհրաժեշտ է նախքան վերլուծությունը շարքերը ստացիոնար դարձնել: Շարքերի ստացիոնարության ստուգման համար կիրառվում է, օրինակ, Դիկի-Ֆուլերի միավոր արմատի սովորական կամ ընդլայնված թեստը:

Դիտարկենք ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակի ժամանակային շարքը, որը նշանակվեք TOURISTS: Դիկի-Ֆուլերի միավոր արմատի թեստ արդյունքները ներկայացված են աղյուսակ 3-ում:

Միավոր արմատի ստուգման Դիկի-Ֆուլերի ընդլայնված թեստի արդյունքը

D(TOURISTS)	Կրիտիկական Արժեք*	
ADF թեստի		-7.3939
վիճ.	1%	-3.552666
	5%	-2.914517
	10%	-2.595033

*Մակհինոնի կրիտիկական արժեքները միավոր արմատի վարկածի մերժման համար

Այսպիսով, հետազոտվող շարքը առաջին կարգի ինտեգրվող է:

Այսօր տարբեր երևույթների կանխատեսումներն իրենց օգտակարությունն ապացուցել են տնտեսագիտության տարաբնույթ ոլորտներում, այդ թվում օրինակ՝ մարքեթինգում, ֆինանսական ակտիվների և ռիսկերի կառավարման մեջ, բիզնեսի և պետությունների պլանավորման մեջ: Հիմնվելով անցյալի և ներկայի տեղեկատվության վրա՝ կանխատեսման նպատակն է տալ տվյալ երևույթի վերաբերյալ ապագա քանակական գնահատականներ: Գոյություն ունեն կանխատեսման տարատեսակ մեթոդներ, այդ թվում՝ Բոքս-Ջենքինսի ARIMA (the autoregressive integrated moving average) մոդելը (Box and Jenkins, 1976) (ավտոռեգրեսիոն ինտեգրված սահող միջինի մոդել): Այս մեթոդի հիմնաբարն է թույլ տալ ժամանակային շարքին խոսել իր մասին (Gujarati, 2003, p. 257): Ինչպես արդեն նշվել է, ի տարբերություն տրադիցիոն ռեգրեսիոն մոդելների, որտեղ կախյալ փոփոխականը բացատրվում է մեկ կամ մի քանի անկախ փոփոխականների միջոցով, ARIMA մոդելում կախյալ փոփոխականը բացատրվում է իր և մոդելի չկոռելացված սխալի լագավորված արժեքների միջոցով: Այս մոդելում ժամանակային շարքը պետք է լինի կամ ստացիոնար, կամ լինի ինտեգրվող: ARIMA մոդելը նշանակվում է այսպես՝ ARIMA(p,d,q), որտեղ d-ն շարքի ինտեգրման կարգն է, p-ն ավտոռեգրեսիոն մոդելի կարգն է, իսկ q-ն սահող միջինի մոդելի կարգն է: Ընդհանրապես, Բոքս-Ջենքինսի մեթոդաբանությունը ունի 4 քայլ՝

- իդենտիֆիկացիա – որոշել p,d,q-ն,
- գնահատում – մոդելը իդենտիֆիկացնելուց հետո անհրաժեշտ է այն գնահատել,
- ախտորոշում – ARIMA մոդելը համարվում է այսպես կոչված՝ արվեստի գործ, քանի որ հետազոտողը բազմաթիվ մոդելներից ընտրում է որևէ մեկը և վստահ չէ, թե արդյոք իր ընտրությունը ճիշտ է: Այս պրոցեսը իտերատիվ պրոցես է. սկսվում է պարզ մոդելից, ապա աստիճանաբար բարդացվում են այն: Նախապատվությունը տրվում է այն մոդելին, որի մնացորդները ստացիոնար պրոցես են,
- կանխատեսում – հաջողված ARIMA մոդելի վերջնական թեստավոր-

րումը որակյալ կանխատեսում ապահովելն է ինչպես դիտարկված ժամանակահատվածում, այնպես էլ ժամանակահատվածից դուրս:

Ուսումնասիրելով d(TOURISTS) շարքի կոլեոգրամը՝ որոշվել է p և q մեծությունների նախնական արժեքները: Նախնական վերլուծությունից հետո նախապատվությունը տրվել է ARIMA[(1,2,3),1,(3)] մոդելին՝ հիմք ընդունելով Ակայկեի, Շվարցի տեղեկատվական չափանիշների համեմատարար փոքր արժեքը: Մոդելի գնահատման արդյունքները ներկայացված են Աղյուսակ 4-ում:

Աղյուսակ 4.

Մոդելի գնահատման արդյունքները

Կախյալ փոփոխական: D(TOURISTS)

Եղանակ: ARMA Մաքսիմալ ճշմար (OPG - BHHH)

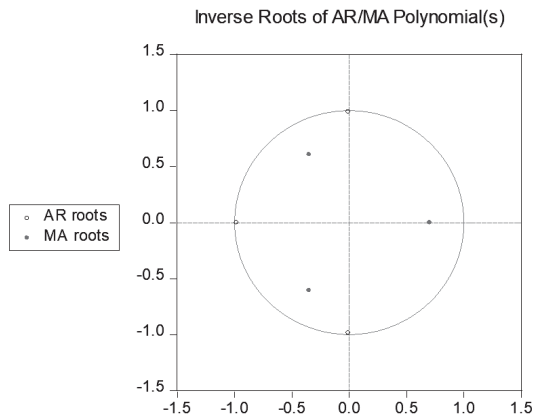
Ընտրանք: 2005Q2 2020Q4

Փոփոխական	Գործակից	Ստ. սխալ	t-վիճակ	P-արժեք
C	3895.218	4220.688	0.922887	0.3600
AR(1)	-0.998106	0.106664	-9.357444	0.0000
AR(2)	-0.991086	0.120293	-8.238963	0.0000
AR(3)	-0.959214	0.032532	-29.48521	0.0000
MA(3)	-0.343909	0.728830	-0.471865	0.0388
SIGMASQ	5.39E+09	6.17E+08	8.737747	0.0000
R^2	0.964150	Ակայկեի չափանիշ		25.58415
R^2 ուղղված	0.961005	Շվարցի չափանիշ		25.78826
Ռեգրեսիայի ստ. սխալ	3.40E+11	Հանան-Քուինի չափանիշ		25.66443
F-վիճակ	306.5923	Դարբին-Վաթսոնի վիճ.		1.932243
P արժեք(F-վիճ)	0.0000			
AR հակադարձ արմատ	-.01-.99i	-.01+.99i	-.98	
MA հակադարձ արմատ	.70	-.35+.61i	-.35-.61i	

Լյուինգ-Քոքսի Q թեստի արդյունքներից կարելի է եզրակացնել, որ մոդելը զերծ է ցանկացած կարգի ավտոկորելյացիայից, քանի որ Q վիճակագրության արժեքները նշանակալի են բոլոր ստուգվող կարգերում, բացի այդ մոդելի AR, MA բոլոր արմատները գտնվում են միավոր շրջանի տիրույթում, ինչը ևս հաստատում է փաստը, որ մոդելը կարելի է օգտագործելու կանխատեսումներ կատարելու համար (աղյուսակ 5, նկար 1):

Լյուինգ-Բոքսի Q-թեստի արդյունքները

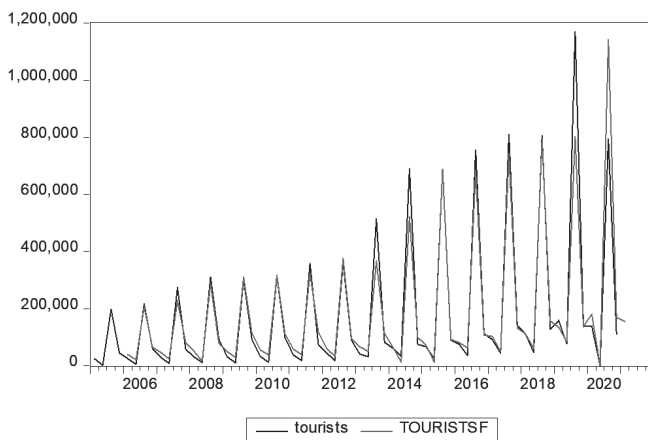
	ԱԿ	ՄԱԿ	Q-վիճ	P-արժ.
1	0.029	0.029	0.0548	
2	-0.002	-0.003	0.0551	
3	-0.024	-0.024	0.0954	
4	-0.260	-0.259	4.7869	
5	-0.092	-0.085	5.3873	0.053
6	-0.049	-0.052	5.5593	0.062
7	0.003	-0.009	5.5602	0.135
8	0.134	0.068	6.8945	0.142
9	-0.008	-0.060	6.8993	0.228
10	-0.035	-0.072	6.9963	0.321

Նկար 1. AR/MA հակադարձ արմատները

Անվիտիելով կարող ենք ասել, որ կառուցված ARIMA[(1,2,3),(3)] մոդելը հավանաբար ներկայացնում է ներքին զբոսաշրջիկների ժամանակային շարքի առաջին տարբերության վարքը դիտարկվող ժամանակահատվածում: Մոդելի ընտրությունից հետո այն կարող ենք օգտագործել կանխատեսումներ անելու համար:

Նկար 2-ում պատկերված է դիտարկվող ժամանակահատվածում ներքին զբոսաշրջիկների ժամանակային շարքի փաստացի և կանխատեսված շարքերի գրաֆիկները:

Նկար 2. Ներքին զբոսաշրջիկների փաստացի և կանխատեսված շարքերի գրաֆիկները

Ինչպես տեսնում ենք նկար 2-ից՝ կանխատեսված շարքը՝ TOURISTSF-ը գրեթե ամբողջությամբ համընկել է փաստացի շարքի հետ, իսկ 2021–2023թթ.-ի կանխատեսումները ներկայացված են աղյուսակ 6-ում:

Աղյուսակ 6.

Ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակի կանխատեսումները 2021–2023թթ.

–	2021	2022	2023
I եռամսյակ	155607	175671	196011
II եռամսյակ	162265	197664	231482
III եռամսյակ	784570	775456	767439
IV եռամսյակ	185050	201338	217832
Ընդամենը	1287492	1350129	1412764

Այսպիսով, ըստ կանխատեսումների՝ 2021թ. ՀՀ ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակը կկազմի 1287492 մարդ, 2022թ.՝ 1350129 մարդ, 2023թ.՝ 1412764 մարդ:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ 2021թ. և գուցե դեռ 2022թ. համավարակը շարունակվի, ապա վերոնշյալ կանխատեսումները արժեհավատ են:

Եզրակացություն

Այսպիսով, քանի որ 2021թ. դեռ համավարակը չի նահանջել, և գուցե կրկին լինեն միջազգային տեղաշարժման սահմանափակումներ, ուստի կարելի է ակնկալել ներքին զբոսաշրջության ակտիվացում 2021թ., ինչը ցույց տվեց նաև մեր կանխատեսումը:

Ներքին զբոսաշրջության խթանման համար հարկ է իրականացնել բազում աշխատանքներ: Այստեղ հարկ է դիտարկել նաև զբոսաշրջիկի հոգեբանությունը՝ շատերն իրենց ապահով կզգան իրենց երկրի սահմաններում, քանի որ վտանգի պարագայում կարող են ավելի հեշտ ու արագ օգտվել համապատասխան բժշկական ծառայություններից, քան արտերկրում:

Ներքին զբոսաշրջության խթանման համար անհրաժեշտ է իրականացնել աշխատանքներ տարբեր ուղղություններով՝ մարքեթինգային միջոցառումներ, հատկապես համացանցով և սոցիալական ցանցերով, տարբեր տեսակի տուր փաթեթների մշակում՝ ներառելով զբոսաշրջության տարբեր տեսակներ՝ ռեկրեացիոն, կրոնական, դեպի սրբավայրեր ուխտագնացության, էկո, ագրո, գաստրոնոմիական, սպորտային, արկածային, իրադարձային, և այլն: ՀՀ-ում կան զբոսաշրջային մեծ գրավչություն ունեցող բազում ռեսուրսներ, որոնց հիման վրա կարող են զարգանալ զբոսաշրջության տարբեր տեսակներ: Այնինչ զբոսաշրջային կազմակերպությունների կողմից հիմնականում գովազդվում են արդեն հայտնի դարձած և մեծ պահանջարկ վայելող ուղղությունները: Տարբեր մարզերի և տարբեր համայնքների ունեցած ռեսուրսների հիման վրա զբոսաշրջային առաջարկ և համապատասխան երթուղիներ մշակելը կնպաստի նաև մարզերի սոցիալ-տնտեսական զարգացմանը: ՀՀ-ն ունի ներքին զբոսաշրջության զարգացման մեծ ներուժ, ՀՀ բոլոր մարզերը և մայրաքաղաքն ունեն զբոսաշրջային հսկայական ներուժ, պատմամշակութային և այլ ռեսուրսներ, ուստի, դրանց հիման վրա կարող են կազմակերպվել տարբեր երթուղիներ՝ մեկտեղելով զբոսաշրջության տարբեր տեսակներ: Նոր առաջարկի և երթուղիների ստեղծումը և դրա խթանումը կնպաստի ներքին զբոսաշրջության զարգացմանը նաև հետագա տարիներին: Նոր երթուղիները կնպաստեն նաև ներգնա զբոսաշրջության զարգացմանը: Որպես մարքեթինգային խթան կհանդիսանա նաև Influencer մարքեթինգի իրականացումը տարբեր հայ հայտնի մարդկանց մասնակցությամբ, որոնք կհանգստանան որևէ մարզում, կմասնակցեն որևէ զբոսաշրջային տուրի, և ուղղակի ու անուղղակի կերպով կգովազդեն այն: Ներքին զբոսաշրջությունը կարելի է խթանել նաև գործնական զբոսաշրջության միջոցով՝ կազմակերպելով տարբեր միջոցառումներ, գիտաժողովներ տարբեր մարզերում:

Ներքին զբոսաշրջության խթանման համար կարելի է նաև որոշակի գումարի սահմաններում հատուկ վաուչերներ տրամադրել բազմազավակ, սոցիալապես անապահով ընտանիքներին և նրանց, ում ամսական եկամուտը նվազագույն աշխատավարձի չափ է, (օրինակ, Իսլանդիայում, համավարակի պայմաններում ներքին զբոսաշրջության խթանման համար վաուչերներ տրամադրվել է 18 տարին լրացած բոլոր անձանց 34 եվրո գումարի չափով (Government sends out vouchers to spend on domestic travel)), որը նրանք կարող են ծախսել զբոսաշրջային տուր փաթեթների գնման, հյուրանոցային տնտեսության օբյեկտներում գիշերակացի համար:

Ներկա պայմաններում ներքին զբոսաշրջության խթանումն ու զարգացումն այլընտրանք չունի: Միջազգային զբոսաշրջային այցելությունների

նվազման պարագայում այն կարող է հանդիսանալ զբոսաշրջության ոլորտի միակ փրկողակը: Ուստի խթանման աշխատանքների իրագործումը հետագա տարիներին ևս կապահովի ներքին զբոսաշրջության զարգացում: Ներքին զբոսաշրջության խթանումը կնպաստի մարզերում սոցիալ-տնտեսական կյանքի և զբոսաշրջային ենթակառուցվածքների գործունեության աշխուժացմանը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

- ՀՀԳՏ 2018.12.26/32(635).1 Հոդ.286.18, ՀՀ վիճակագրության պետական խորհրդի որոշումը «Ներգնա և ներքին զբոսաշրջության մասին» Ձև 1-զբոսաշրջություն (եռամսյակային), «Ներգնա, ներքին և արտագնա զբոսաշրջության մասին» Ձև 2-զբոսաշրջություն (եռամսյակային) վիճակագրական հաշվետվությունների ձևերն ու դրանց լրացման հրահանգները հաստատելու և ՀՀ վիճակագրության պետական խորհրդի 2001 թվականի ապրիլի 4-ի թիվ 35 որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին, 30 նոյեմբերի 2018 թ., թիվ 78-Ն, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=127214>
- ՀՀ սոցիալ-դեմոգրաֆիկական վիճակը 2016թ. հունվարին, էջ 96, https://www.armstat.am/file/article/sv_01_16a_422.pdf
- ՀՀ սոցիալ-դեմոգրաֆիկական վիճակը 2018թ. հունվար-հոկտեմբերին, էջ 126, https://www.armstat.am/file/article/sv_10_18a_432.pdf
- ՀՀ սոցիալ-դեմոգրաֆիկական վիճակը 2018թ. հունվարին, էջ 97, https://www.armstat.am/file/article/sv_01_18a_422.pdf
- ՀՀ սոցիալ-դեմոգրաֆիկական վիճակը (2019). հունվարին, էջ 106, https://www.armstat.am/file/article/sv_01_19a_422.pdf
- ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2020թ. հունվարին, էջ 115, https://www.armstat.am/file/article/sv_01_20a_422.pdf
- ՀՀ սոցիալ-դեմոգրաֆիկական վիճակը 2020թ. հունվար-ապրիլին, էջ 112, https://www.armstat.am/file/article/sv_04_20a_422.pdf
- ՀՀ սոցիալ-դեմոգրաֆիկական վիճակը 2020թ. հունվար-հուլիսին, էջ 114, https://www.armstat.am/file/article/sv_07_20a_422.pdf,
- ՀՀ սոցիալ-դեմոգրաֆիկական վիճակը 2020թ. հունվար-հոկտեմբերին, էջ 122, https://www.armstat.am/file/article/sv_10_20a_422.pdf
- ՀՀ սոցիալ-դեմոգրաֆիկական վիճակը 2020թ. հունվար-դեկտեմբերին, էջ 143, https://www.armstat.am/file/article/sv_12_20a_421.pdf
- ՀՀ սոցիալ-դեմոգրաֆիկական վիճակը 2021թ. հունվարին, էջ 115, https://www.armstat.am/file/article/sv_01_21a_422.pdf
- Box G.P., Jenkins G.M., (1976) *Time series analysis: forecasting and control*, revised edn, Holden Day, San Francisco,
- Government sends out vouchers to spend on domestic travel, <https://turisti.is/2020/03/government-sends-out-vouchers-to-spend-on-domestic-travel/>
- Gujarati D.N., *Basic econometrics*, US Military Academy, West Point, 4-th ed, 257 էջեր
- International Recommendations for Tourism Statistics* (2008), United Nations, New York, 2010, էջ 15, https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_83rev1e.pdf

References

- HHGT 2018.12.26/32(635).1 Hod.286.18, *HH vijakagrutyanyan petakan xorhrdi voroshumy* [The decision of the RA State Council of Statistics] «Nergna ev nerqin zbosashrjutyanyan masin» Dzev 1-zbosashrjutyanyan (eramsyakayin), «Nergna, nerqin ev artagna zbosashrjutyanyan masin» Dzev 2- zbosashrjutyanyan (eramsyakayin) vijakagrakan hashvetvutyunneri dzevern u dranc lracman hrahangnery hastatelu ev HH vijakagrutyanyan petakan xorhrdi 2001 tvakani aprili 4-I tiv 35 voroshumn ucy korcrac janachelu masin, 30 noyemberi 2018t., tiv 78-N, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=127214>
- HH social-tntesakan vijaky 2016t. hunvarin* [Socio-economic situation of RA, January 2016], ej 96, https://www.armstat.am/file/article/sv_-01_16a_422.pdf (In Arm.)
- HH social-tntesakan vijaky 2018t. hunvar-hoktemberin*, [Socio-economic situation of RA, January–October 2018] ej 126, https://www.armstat.am-/file/article/sv_10_18a_432.pdf (In Arm.)
- HH social-tntesakan vijaky 2018t. hunvarin* [Socio-economic situation of RA, January 2018] ej 97, https://www.armstat.am/file/article/sv_-01_18a_422.pdf (In Arm.)
- HH social-tntesakan vijaky 2019t. hunvarin* [Socio-economic situation of RA, January 2019] ej 106, https://www.armstat.am/file/article/sv_01_19a_422.pdf (In Arm.)
- HH social-tntesakan vijaky 2020t. hunvarin* [Socio-economic situation of RA, January 2020] ej 115, https://www.armstat.am/file/article/sv_01_20a_422.pdf (In Arm.)
- HH social-tntesakan vijaky 2020t. hunvar-aprillin* [Socio-economic situation of RA, January–April, 2020] ej 112, https://www.armstat.am/file/article/sv_04_20a_422.pdf (In Arm.)
- HH social-tntesakan vijaky 2020t. hunvar-hulisin* [Socio-economic situation of RA, January–July, 2020] ej 114, https://www.armstat.am/file/article/sv_07_20a_422.pdf (In Arm.)
- HH social-tntesakan vijaky 2020t. hunvar-hoktemberin* [Socio-economic situation of RA, January–October, 2020] ej 122, https://www.armstat.am/file/article/sv_10_20a_422.pdf (In Arm.)
- HH social-tntesakan vijaky 2020t. hunvar-dektemberin* [Socio-economic situation of RA, January–December, 2020] ej 143, https://www.armstat.am/file/article/sv_12_20a_421.pdf (In Arm.)
- HH social-tntesakan vijaky 2021t. hunvarin* [Socio-economic situation of RA, January, 2021] ej, էջ 115, https://www.armstat.am/file/article/sv_01_21a_422.pdf (In Arm.)
- Box G.P., Jenkins G.M., (1976) *Time series analysis: forecasting and control*, revised edn, Holden Day, San Francisco. (In Eng.)
- Government sends out vouchers to spend on domestic travel*, <https://turisti.is/2020/03/government-sends-out-vouchers-to-spend-on-domestic-travel/> (In Eng.)
- Gujarati D.N., *Basic econometrics*, US Military Academy, West Point, 4-th ed, ej 257. (In Eng.)
- International Recommendations for Tourism Statistics* (2008), United Nations, New York, 2010, ej 15 https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_83rev1e.pdf (In Eng.)

Анаит Мкртчян

*Ассистент кафедры Экономико-математических методов,
Армянского государственного экономического университета,
кандидат экономических наук
Эл. адрес: anahit.mkrтчyan@asue.am*

Гаяне Товмасян

*Старший исследователь исследовательского центра “АМБЕРД”
Армянского государственного экономического университета,
Преподаватель Академии государственного управления РА,
кандидат экономических наук
Эл. адрес: tovmasyangayane@yahoo.com*

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВНУТРЕННЕГО ТУРИЗМА В АРМЕНИИ

В последние годы во всем мире стремительно развивается туризм. Однако в 2020 году рост туристического сектора был прерван эпидемией коронавируса. Многие страны, например, Армения, пытались возродить внутренний туризм. Из-за ограничений пандемии в 2020 году количество внутренних туристов в Армении уменьшилось примерно на 33% по сравнению с предыдущим годом, и составило 1045756 человек. В статье с использованием метода ARIMA прогнозируется количество внутренних туристов на ближайшие три года. По прогнозам, в 2021 году количество внутренних туристов в Армении составит 1287492 человека, в 2022 году – 1350129 человек, в 2023 году – 1412764 человека. Кроме того, проанализировано текущее состояние внутреннего туризма, вопросы его развития, внесены предложения по развитию внутреннего туризма, связанные с совершенствованием маркетинговой деятельности, разработкой новых маршрутов и так далее.

Ключевые слова: внутренний туризм, турист, прогноз, ARIMA, эпидемия, маркетинг.

Anahit Mkrtchyan

*Assistant Professor at the Chair of Economic–Mathematical Methods
Armenian State University of Economics, Ph.D. in Economics
Email: anahit.mkrtchyan@asue.am*

Gayane Tovmasyan

*Senior Researcher at “AMBERD” Research Center of the
Armenian State University of Economics,
Lecturer at the Public Administration Academy of the RA,
Ph.D. in Economics
Email: tovmasyangayane@yahoo.com*

PERSPECTIVES OF DOMESTIC TOURISM DEVELOPMENT IN ARMENIA

In recent years, tourism has grown rapidly around the world. However, in 2020 the growth of the tourism sector was disrupted by the coronavirus epidemic. Many countries, such as Armenia, tried to revive domestic tourism. Due to pandemic restrictions in 2020 the number of domestic tourists in Armenia has decreased by about 33% compared to the previous year, composing 1045756 people. The article forecasts the number of domestic tourists for the next three years using the ARIMA method. According to forecasts, in 2021 the number of domestic tourists in Armenia will be 1287492 people, in 2022 – 1350129 people, in 2023 – 1412764 people. In addition, the current state of domestic tourism, its development issues were analyzed, some suggestions were made for the development of domestic tourism, related to the improvement of marketing activities, the development of new routes, and so on.

Key words: domestic tourism, tourist, forecast, ARIMA, epidemic, marketing.

Հոդվածը խմբագրություն է ներկայացվել՝ 2021թ. մարտի 30-ին:

Հոդվածը հանձնվել է գրախոսման՝ 2021թ. ապրիլի 17-ին:

Հոդվածն ընդունվել է տպագրության՝ 2021թ. ապրիլի 24-ին